

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIK SÜRECİNE HAK-İŞ’İN YAKLAŞIMI

Filiz Cicioğlu¹

ÖZET

Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi sürecinde Avrupa Birliği’ne adaylık statüsünün alınması önemli bir kilometre taşıdır. Bu süreç Türkiye’de pek çok sivil toplum kuruluşunu etkilemiştir. HAK-İŞ 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği’ne karşı yürüttüğü karşıt siyaseti 2000’li yıllarda terk etmiş ve olası Birlik üyeliğinin demokrasi ve insan/işçi haklarına yapacağı katkıya daha fazla vurgu yapar olmuştur. Bu çalışmada HAK-İŞ’in yaşadığı bu değişim ve dönüşüm süreci, sivil toplum ve dış politika ilişkisini açıklamaya çalışan yaklaşımlar çerçevesinde analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sivil Toplum, Dış Politika, HAK-İŞ, Sendikacılık

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, fcicioglu@gmail.com

THE APPROACH OF HAK-İŞ TO THE PROCESS OF TURKEY'S EUROPEAN UNION CANDIDACY

Filiz Cicioğlu

ABSTRACT

Being a candidate to European Union is an important milestone in the process of the development of civil society in Turkey. This process has affected most of NGOs in Turkey. HAK-İŞ left the anti-EU politics which was used in 1990s and started to emphasize the contribution of EU to the democracy and human/labour rights. In this paper this change and transformation of HAK-İŞ will be analyzed in the framework of the approaches attempting to explain the relationship between civil society and foreign policy.

Keywords: Civil Society, Foreign Policy, HAK-İŞ, Trade Unionism

GİRİŞ

Türkiye özellikle 2000'li yıllarla birlikte önemli bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. 1999 yılının Aralık ayında Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke ilan edilmesiyle birlikte başlayan süreç bu dönüşümün başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Adaylığının ilan edilmesiyle birlikte Türkiye son elli yıldır mücadele verdiği AB üyeliği için önemli bir dönemeci aşmıştır. 2002 yılından beri iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Hükümeti de AB'nin yanında bu değişim ve dönüşüm sürecini hızlandıran diğer bir aktör olmuştur. Her ne kadar iktidara gelmesinin hemen ardından 2002 yılında gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin beklediği "olumlu" karar çıkmamış olsa da özellikle 2005 yılında Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlamasına kadar geçen sürede Türkiye'nin AB üyeliği için gösterdiği çaba kayda değerdir. Müzakerelerin başlamasından günümüze kadar geçen beş yıllık süre zarfında Türkiye gerek kendi içindeki sorunlardan gerekse AB ülkelerinde Türkiye aleyhine tutumlardan ötürü beklenen ilerlemeyi sağlayabilmiş değilse de, bu süreçte yapılan reform çalışmaları ülkenin demokratikleşmesine ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Türkiye'nin bu yıllarda yaşadığı değişimde sivil toplum hem önemli bir toplumsal aktör olarak dönüşüme katkıda bulunmuş hem de kendisi dönüşmüştür. AB üyeliği için Türkiye'nin yerine getirmesi gereken Kopenhag Kriterleri sivil toplumun güçlenmesini ve politik süreçlere katılımını gerektirmektedir. Zira Avrupa Birliği, üyelik sürecinde devlet yetkilileri kadar sivil toplum kuruluşlarını da muhatap almaktadır. Her şeyden önce toplumların birlikteliğini ifade eden Avrupa Birliği, aday ülkelerde sivil toplumun gelişimine büyük önem vermekte ve bunun sağlanması yönünde önlemlerin alınmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de sivil toplumun gelişiminin sağlanması için bir takım yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu yasal düzenlemelerin uygulama aşamasında problemler yaşanmaktadır.

HAK-İŞ, Türkiye'de sivil toplumun canlandığı dönemlerde kurulmuş olan ve özellikle 2000'li yıllarda Türk sendikacılığına yapmış olduğu katkılarla adından sıkça söz ettiren bir kuruluş haline gelmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi 2005'ten sonraki süreçte de Avrupa Birliği politikasına vermiş olduğu destek ona karar süreçlerinde daha aktif olma noktasında fırsat yaratmıştır. Avrupa Birliği sürecini bir fırsat olarak gören HAK-İŞ, bu fırsatın

Türk sendikacılığını güçlendirme noktasında bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bu çalışmada tam da bununla paralel olarak HAK-İŞ'in Avrupa Birliği sürecine bakış açısındaki değişim ve dönüşüm sivil toplum-dış politika ilişkisini açıklamaya yönelik kullanılan yaklaşımlardan konstrüktivist yaklaşımla açıklanmaya çalışılacaktır. 1990'lı yıllardaki HAK-İŞ ile 2000'li yıllardaki HAK-İŞ'in sürece yaklaşımlarındaki farklılık bu yaklaşım üzerinden analiz edilecektir. Bu nedenle öncelikle bu teorinin sivil toplum-dış politika ilişkisini nasıl açıkladığına bakmak, ardından HAK-İŞ'in süreçteki değişimini incelemek yerinde olacaktır.

KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIMA GÖRE SIVİL TOPLUM-DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ

Konstrüktivizmin kendisi uluslararası ilişkiler disiplinine ait orijinal bir yaklaşım olmadığı gibi bir uluslararası ilişkiler kuramı da değildir. Daha çok bilim felsefesinde ve sosyal kuramda değişik yaklaşımları kapsayan genel bir bakış açısıdır. Konstrüktivizm sosyal gerçekliğe ve bu gerçekliğin bilgisine ilişkin metafizik bir duruşu temsil etmesi noktasında ilk olarak bilim felsefesine ve bilgi sosyolojisine ait bir yaklaşımdır. Kendi içinde çeşitli düşünceleri ve farklı yaklaşımları barındırmasına karşın, genelde sosyal gerçekliğin ve bilginin inşa edildiğini ifade eden görüştür. Bu görüşün sosyal bilimlerde güçlü etkisi olmuştur. Diğer sosyal bilimlerde çok uzun zaman dan beri kullanılan konstrüktivist yaklaşıma uluslararası ilişkiler ve dış politika analizi çalışmalarında başvurulması oldukça yenidir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kimlik, kültür ve normlar gibi düşünsel ve toplumsal öğelerin uluslararası politikada canlanması ve uluslararası ilişkiler çalışmalarında giderek önem kazanması, bununla birlikte ana akım kuramsal yaklaşımlara ciddi eleştiriler yöneltilmesiyle beraber konstrüktivizm uluslararası ilişkiler literatüründe de sıklıkla kullanılmaya başlamıştır (Küçük, 2009: 771-773).

Konstrüktivist dış politika teorisinde normların devletlerin dış politika davranışlarını nasıl etkilediği konusuna gelince, neorealist teori gücü, neoliberal teori de çıkarı bağımsız belirleyiciler olarak belirlerken, konstrüktivist teoride güç ya da çıkar değil bizzat normlar önemli bir değişkendir. Neorealist anlayışta normların etkiye sahip olması ancak, güçlü aktörler tarafından zorla yaptırılmalarına ya da zayıf aktörlerin yaptırımla-

rından korkmaları nedeniyle uygulamalarına bağlıdır. Yani normlara uygun davranışın güdüsü normların arkasındaki güçtür. Neoliberal anlayışta da normlara uygun davranışın, normların kendisinden değil, onların çıkarlara uygun olmasından kaynaklandığı tezi hakimdir. Buna göre normlar, ancak aktörlerin çıkarlarıyla uyuştukları sürece geçerlidirler ve devletlerin dış politikalarına etki ederler (Ruggie, 1998: 867). Konstrüktivist anlayışta ise neorealist ve neoliberal modellerden farklı olarak normlar çıkarlara göre şekillenmezler, tersine çıkarlar normlar çerçevesinde tanımlanırlar. Yani inşa edici etkiye sahip olan normlar, hedefleri meşrulaştırma özellikleri yoluyla aktörlerin çıkarlarını da inşa ederler (Adler, 2001: 103).

Normların dış politika üzerindeki etkisi sosyalleşme süreçleriyle gözlemlenebilir. Bu süreç içerisinde aktörler, sosyal çevreleri tarafından kendilerine yöneltilen beklentileri içselleştirerek kendi çıkarlarını ve önceliklerini bu beklentiler doğrultusunda şekillendirirler. Sosyalleşme süreci sadece sosyalleşen aktöre yönelik bir süreç olmayıp, onun da bu süreç içerisinde normlar sayesinde içselleştirdiklerini yansıtmak suretiyle etkide bulunduğu sonsuz bir süreçtir (Boekle ve diğ., 1999: 9).

Dış politikadaki karar vericilerin sosyalleşme süreci iki şekilde gerçekleşebilir. İlki, devletin karar verme makamlarında bulunan kimselerin uluslararası normları içselleştirdikleri transnasyonel sosyalleşme, diğeri karar vericilerin kendi ülkelerindeki toplumların paylaştığı normları içselleştirdikleri toplumsal sosyalleşmedir. Bu yönüyle Konstrüktivizm, dış politikanın iç toplumsal aktörlerin öne çıkan tercihleri etrafında şekillendiğini ileri süren yaklaşımlara yaklaşmaktadır (İnat ve Balcı, 2007: 274).

Alt toplumsal aktörlerin çıkar ve önceliklerinin dış politika kararlarının alınmasında önemli olduğunu belirten neoliberal teori ile uluslararası kurumların önemini vurgulayan neoliberal kurumsalcılığın kesişme noktasında bulunan konstrüktivizm tam da bu noktada devreye girmektedir. Çünkü alt toplumsal aktörler -konumuz itibariyle STK'lar- uluslararası kurumlarla doğrudan ilişki kurmak suretiyle dış politik karar sürecinde etkili olmaktadır. Uluslararası kurumlar da STK'lar üzerinde farklı şekillerde etkilerde bulunarak bir etkileşim oluşturmaktadırlar. Ayrıca uluslararası kurumlar tarafından ortaya konulan uluslararası normların yayılması ve içselleştirilmesinde STK'lara önemli görevler düşmektedir. Bu da onların transnasyonel sosyalleşmeye yaptıkları katkıyı göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca yine STK'lar kendi ülkelerindeki toplumsal normları da halkla paylaşarak onların yayılması ve benimsenmesine katkı

sağlamaktadırlar. Bu yolla da toplumsal sosyalleşme konusunda önemli bir paya sahip olmaktadır.

Klasik konstrüktivistlere yaptığı eleştirilerle bilinen J. Checkel 1997 yılında basılan “International Norms and Domestic Politics: Bridging the Rationalist-Constructivist Divide” isimli eserinde tam da başlığına uygun şekilde Konstrüktivizm ile Rasyonalist teoriler arasında bir köprü kurma çabasında olmuştur. Checkel bu çalışmada hem rasyonalistlerin hem de konstrüktivistlerin ortaya attığı varsayımları kullanarak farklı bir model oluşturmaya çalışmaktadır (Checkel, 1997). Checkel, liberal kurumsalcıların uluslararası normların aktör davranışlarını sınırladığı, konstrüktivistlerin ise normların aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını inşa ettiği düşüncelerinin her ikisinin de doğru olduğunu, çünkü *normların bazen sınırlayıcı, bazen de inşa edici* olduğunu iddia etmektedir (Checkel, 1997: 474). Checkel’in bu modelde yapmaya çalıştığı, uluslararası normlar ile iç aktörler arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışmaktır. Bütün toplumsal aktörlerin (bürokratların, kongre üyelerinin, baskı gruplarının vs.) global normlardan etkilendiğini belirten Checkel, normların aktörler üzerindeki etkisinin bazı durumlarda onlar üzerinde “baskı kurucu” kimi durumlarda ise onlara “öğretici” ya da onları “içselleştirici” olabileceğini belirtmektedir. Checkel’e göre analistlerin bazıları, aktör davranışının rasyonel araç-amaç mantığı tarafından yönetildiğini düşünmektedir, fakat normlar bu hesaplamaları değiştirmektedir. Bu durumda aktörler mevcut çıkarlarını en iyi nasıl gerçekleştirebileceklerini *tekrar* hesaplarlar. Diğerleri ise aktör davranışının kurala dayalı olduğunu ve stratejik ve araçsal hesaplamaların, sosyal normlardan türetilen normlara uygun davranış mantığı denilen şeyle yer değiştirdiğini iddia ederler. Bu kişilere göre, normlar davranışı sadece sınırlamaz, aynı zamanda aktörün kimliğini/çıkarını da inşa ederler. Checkel bu iki kavramsal modelin altını çizerek ortaya çıkan şeyin, aktör merkezliliğe (*actor-centered*) karşı karşılıklı inşa (*mutual construction*) olduğunu belirtmektedir. (Checkel, 1997: 475).

Checkel’in üzerinde önemle durduğu konulardan biri de normların içselleştirilmesi noktasındadır. Bu konuda güçlü analizler yapan Checkel’in uyguladığı modeller iç toplumsal aktörlere de yer verdiği için konumuzla alakalıdır. Normların iç alana ulaşmasını Checkel, norm güçlendirme (*norm empowerment*) olarak tanımlamaktadır. Bu noktada öncelikle *benimseme* (*adoption*) ve *gündem oluşturma* (*agenda-setting*) ön plana çıkmaktadır. Özellikle normda yer alan kurallar söylem ve davranıştaki değişim vasıta-

sıyla, dikkat çektiği ve tartışmaların odak noktası haline geldiğinde norm güçlendirme gerçekleşecektir (Checkel, 1997:476). Avrupa Birliği tarafından ortaya konan değerleri norm kabul ettiğimizde, normların benimsenmesi ve gündemi meşgul etmesi, bu *normların içselleştirilmesini* ve dolayısıyla söylem ve davranışlarda da değişimler olmasını sağlayacaktır.

Normların devlet dışı aktörler tarafından içselleştirildiği zaman, bu kuralları uygulamaları için karar alıcıları da harekete geçireceklerini belirten Checkel, bu aktörlerin anı zamanda toplum üzerinde de bir baskı unsuru oluşturduğunun altını çizmektedir. Aşağıdan baskıyla karşılaştığında seçkinler stratejilerini yeniden belirlerler ve böylece normlar güçlendirilir. Böylelikle uluslararası normlar devlet karar alıcılarının davranışlarını sınırlamış olur. Checkel bunu "karar vericiler (elitler) üzerinde toplumsal baskı" olarak tanımlamaktadır. (Checkel, 1997: 476-477).

Diğer durumda ise öğrenme süreci karar alıcıları, uluslararası normlarda yer alan kuralları benimsemeye yönlendirir. Normlar içselleştirilir ve davranışsal tezlerini meydana getiren ortak bir özneler arası anlayış dizisi oluşturulur. Bu öğrenme mekanizması yapısalcılıkla açıklanmaktadır. Norm güçlenmesi karar vericilere yeni değerler ve çıkarlar öğretildiğinde oluşur; bunların davranışları, etkileşim süreci vasıtasıyla, küresel normlardan öğrenilen uygunluk mantığıyla yönlendirilmektedir. Bu da konstrüktivizmin merkezinde yer alan karşılıklı inşa durumudur. Bu durum ise Checkel tarafından "*karar vericilerin (elitlerin) öğrenmesi*" şeklinde tanımlanmaktadır (Checkel, 1997: 476-477).

HAK-İŞ KONFEDERASYONU (HAK-İŞ)

HAK-İŞ Türkiye'de 1976 yılında işçi hareketinin ve sendikacılığın yükseldiği bir dönemde, sosyolojik anlamda toplumun önemli bir bölümünün sesi olarak işçi hareketi içerisindeki yerinin temsilcisi olarak kurulmuştur. Kuruluşundan kısa bir süre sonra gerçekleşen 1980 darbesi sonucu henüz faaliyetlerine etkin olarak başlayamadan kapatılmış, 1981 yılından itibaren ise Türk sendikacılığının içinde yeniden yer almıştır. HAK İŞ 1976-1980 arasında sendikal harekette fazla bir ilerleme sağlayamamıştır. Bunda kamu sektöründe ağırlıklı olarak TÜRK-İŞ'in, özel sektörde ise DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)'in egemenliğinin fazla olması etkili olmuştur. Bundan daha da önemlisi gerek işçiler gerekse de toplum nezdinde MSP (Milli Selamet Partisi)'nin işçi kolları olarak bilinmesi ve ideolojik olarak da İslami bir çerçeve

içinde emek-sermaye birlikteliğini benimsemesi örgütün işçiler arasında taban bulmasını o dönemde zorlaştırmıştır (Yıldırım ve Haşlak, 2007: 51). İhtilal ile beraber DİSK'in kapatılmış olması ve 1980 sonrası uygulanan ekonomik programın işçi haklarına ve ücretlerine verdiği büyük zarar, bu ortamda Türk-İş'in aktif politikalar izleyememiş olması HAK-İŞ'in güçlenmesine yardımcı olmuştur (Doğan, 2003: 34). ANAP iktidarları döneminde de hükümet kendisine muhalefet eden TÜRK-İŞ'e karşı HAK-İŞ'i destekleyince bu, o döneme kadar çok da fazla aktif olamayan HAK-İŞ'i canlandırmıştır. Bu dönemde HAK-İŞ kendisini sorgulayarak ideolojik olarak bir dönüşüm yaşamış ve emek-sermaye kardeşliği söylemini işçi hakları söylemine çevirmiştir (Yıldırım ve Haşlak, 2007: 52). 1990 yılının başından itibaren ortaya çıkan yeni konjonktür, Türkiye için olduğu kadar HAK-İŞ için de gerek 1980 sonrası tecrübeler ışığında, gerekse yeni dönemin şartları çerçevesinde değişimi ve yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. 1983-1990 arası dönemde yaşadığı belirsizlik bu dönemin şartlarının da etkisiyle HAK-İŞ'in daha fazla liberalleşme eğilimleri göstermesine yol açmıştır. Nitekim HAK-İŞ 1995 yılında gerçekleştirmiş olduğu kongreyle yeni bir sendikal anlayışın temel prensiplerini kabul ederek kamuoyunda da kabul gören "liberalleşen HAK-İŞ" imajını güçlendirmiştir (Yazıcı, 1996: 173). Bu imajı güçlendiren unsurlardan biri de HAK-İŞ 1993'te Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Avrupa Sendikaları Konfederasyonu (ETUC)'na üyelik için başvurması ve bu başvurusunun 1997 yılında kabul edilerek her iki örgüte de üye olmasıdır (Baydar, 1999: 312).

HAK-İŞ sivil toplum söylemini başarıyla kullanan ve Türkiye'de İslamcı diye bilinen ilk örgüttür. Üstelik bu söylemi sadece çalışanların çıkarlarını korumak için değil, aynı zamanda Türkiye'de demokrasinin sağlamlaştırılması için de bir araç olarak görmektedir. Bu anlamda özgürlükler ve insan haklarının yaygınlaştırılması konusunda güçlü söylemlere sahip olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne de öncülük ettiği söylenebilir. Bu doğrultuda AK Parti'nin AB'ye üyelik yolundaki niyeti ile HAK-İŞ'in AB konusundaki eğiliminin paralellik gösterdiği söylenebilir (Yıldırım ve Duran, 2005: 242).

HAK-İŞ'İN TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNE BAKIŞI

HAK-İŞ'in AB konusundaki görüşleri kuruluşundan itibaren geçirmiş olduğu dönüşüme paralel bir gelişim göstermiştir. İslamcı diye bilinen bir kimliğe sahipken sıkı bir AB ve Batı karşıtı olan konfederasyon 1990'ların ortala-

rından itibaren AB ve Batı'ya karşı olumlu bir tutum içine girmeye başlamıştır. 28 Şubat süreci de bu dönüşümü hızlandırmıştır. Burada HAK-İŞ'in sendikal mücadele anlayışında bir değişim olduğu gözlenmektedir. Önceleri daha çok ideolojik sebeplerle AB ve Batı karşıtı olan Konfederasyon, bu dönemdeki “emek-sermaye kardeşliği” söyleminin yerini işçi hakları söylemine bırakmıştır (Yıldırım ve Haşlak, 2007: 51).

AB'nin iktisadi ve sosyal politikalarının oluşturulmasında uygulamaya çalıştığı sosyal diyalog anlayışıyla, HAK-İŞ'in sendikacılık anlayışının birbiriyle uyumlu olması (Yıldırım ve Haşlak, 2007: 52) da HAK-İŞ'in, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesinin nedenlerinden biridir. Sosyal diyalog, sosyal taraf olarak tanımlanan işçi-işveren üst örgütlerinin temsilcilerinin, toplumda yer alan diğer örgütlü çıkar gruplarının temsilcileri ile birlikte temel ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasına katılmalarını sağlayan süreç olarak tanımlanmaktadır. Konfederasyon, ücret sendikacılığı yerine hizmet sendikacılığı anlayışını benimsediğini ilan ederek sosyal sınıflar arasında “çatışma yerine çıkar ortaklığına” vurgu yapmaktadır (HAK-İŞ, 1995: 29).

1992 yılında HAK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri olan Salim Uslu, açık bir Pazar olarak AB'nin Türkiye'yi sömüreceğini belirterek demokrasiyi yerleştirmek için bile olsa Türkiye'nin AB üyeliğinin ülkenin bağımsızlığını tehlikeye düşürebileceğini öne sürmekteydi (Alemdar, 2005:188). Bundan sadece 5 yıl sonra 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı reddediğinde ve Avrupa karşıtı fikirlerin revaçta olduğu bir dönemde, Salim Uslu, dış politikanın duygusal tepkilere dayalı olamayacağını ve katılım sürecinin her zaman meşakkatli geçeceğini belirtmiştir (HAK-İŞ, 1999a: 51).

1999 yılında yapılan 9. Olağan Genel Kurul toplantısı HAK-İŞ'in Avrupa Birliği konusundaki görüşlerinin değiştii bir kongre olmuştur ve AB politikasına yönelik olarak bazı önemli prensipler belirlenmiştir. Bu prensiplerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

“HAK-İŞ, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını istemekte ve bu yöndeki çabaları desteklemektedir.”

“HAK-İŞ bu süreçte, Türkiye ve hem de Avrupa Birliği'ne karşılıklı sorumluluk düştüğünü vurgular.”

“HAK-İŞ Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı çifte standart uygulamasını istemediği gibi, Türkiye'nin özellikle “Kopenhag Kriterleri'ne” uyum sağlamasını karşılıklı sorumluluğun bir gereği olarak sayar.”

“HAK-İŞ Aralık 1999 tarihinde toplanacak AB Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye tam üyeliğin yolunu açacak olan üyelik kararının kabul edilmesini talep etmekte ve istemektedir” (HAK-İŞ, 1999b: 51).

3 Ekim 2005’de Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerine başlama kararı alınmasından sonra diğer işçi konfederasyonları gibi HAK-İŞ de bu durumdan memnuniyet duyduğunu belirten açıklamalar yapmıştır. Başkan Uslu müzakerelerin ucunun açık mı kapalı mı olduğu tartışmalarının bir tarafa bırakılarak reformlara odaklanması gerektiğini belirterek, bu sürecin sendikal hak ve özgürlükler alanında önemli mesafeler kaydedilmesi için bir araç olacağını açıklamıştır. Uslu, Konfederasyonlarının her zaman AB sürecinin ve reformların devamından yana olduğunu belirterek, üyeliğe verdikleri desteği göstermiştir (Radikal Gazetesi, 6.10.2005).

AB-Karma İstişare Komitesi üyesi olan HAK-İŞ AB ile ilişkilerinde aktif bir tavır alarak AB’nin düzenlendiği toplantı, konferans ve eğitim faaliyetlerine mümkün olduğunca katılmaktadır. Aynı zamanda AB ile ilgili faaliyetleri takip etmek üzere bünyesinde AB masası kurmuştur. HAK-İŞ 2002 yılındaki yapıcı ve başarı çalışmaları nedeniyle Kasım 2002’deki AB sosyal ortaklar zirvesinde Türkiye’yi temsilen çağrılan tek işçi konfederasyonu olmuştur (Yıldırım ve Haşlak, 2007: 52).

Dönemin HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu “Sivil Toplum Diyalogu: Ortak Çalışma Kültürü Oluşturmak” adlı projenin açılışında yaptığı konuşmada, AB’yi ülkelerin problemlerini savaş alanında değil barışçıl yollarla çözdüğü, refahı arttırmak için ortak kurallar ve politikalar geliştirdiği, egemenliklerini birleştirerek dünyada güçlü ve etkin hale geldikleri, birleşmek ve işbirliğinden geçen barış projesi olarak değerlendirdiklerini açıklamıştır. HAK-İŞ, Türkiye-AB ilişkilerinin temelini AB’nin entegrasyon mantığı felsefesinde aramak gerektiğine inanmaktadır. Çünkü AB entegrasyon mantığının temelinde, ülkelerin ortak değerlere sahip olduğu, ortak yaşam kodlarının ve ortak yaşam hedeflerinin olduğu düşüncesinden hareketle toplumların birbiri ile kaynaşması ve bir bütün olması amaçlanmaktadır (HAK-İŞ, 22.11.2008).

Başkan Uslu, her platformda yaptığı konuşmalarda AB üyelik sürecinin önemine vurgu yapmaktadır. 2008 yılının Aralık ayında 3. Ulusal Programın kabul edilmesinin ardından HAK-İŞ, bağlı sendikalarına AB ile ilgili bilgilendirme çalışmalarını içeren bir eğitim programı düzenlemiştir. Bu programın açılış konuşmasında Uslu, 2009 yılının AB yılı olarak ilan edildiğine vurgu

yaparak, konfederasyonlarının AB sürecinde aktif bir aktör olarak yer almaya devam edeceğinin altını çizmiştir. Uslu ayrıca AB'nin bir toplumsal dönüşüm süreci olduğuna ve gerçek bir hukuk devleti, gerçek bir sosyal devlet olmak için üyelik sürecindeki reformlara ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapmıştır (HAK-İŞ, 3.03.2009).

HAK-İŞ Dış İlişkiler ve AB Masası Sorumlusu Dr. Osman Yıldız² Türkiye ile AB ilişkilerini bir “al-ver”den öte entegrasyonun mantığına uygun şekilde bir ortak inşa süreci olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bu nedenle HAK-İŞ'in AB sürecine sendikaların, tüm sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin kısacası bu sürece katkı sağlayacağı düşünülen herkesin katılımı ve katkı sağlaması gerektiği kanısında olduğunu açıklamaktadır. AB sürecinin öncesi de sonrası da siyasi ve sosyal yönleri bulunan bir süreç olduğunu belirten Yıldız, bu nedenle bu sürecin sadece hükümetleri değil, topyekün herkesi ilgilendiren bir oluşum olduğunu ifade etmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

Osman Yıldız'ın bu cümleleri içindeki “al-ver” ve “ortak inşa” vurguları, liberal ve konstrüktivist yaklaşım çerçevesinde düşünüldüğünde “al-ver” tanımlamasının daha fazla liberal çerçevede değerlendirilirken, “ortak inşa” konstrüktivist yaklaşımın temalarından biridir. Bu noktada HAK-İŞ'in AB üyeliğine bakışı liberal çizginin ötesinde Konstrüktivist yaklaşımla da değerlendirilebilir. Yıldız bu yaklaşımla, AB sürecinde her iki tarafın da karşılıklı olarak birbirini inşa ettiklerini söylerken, Türkiye'nin de AB'ye katacağı pek çok şeyin olduğunun altını çizmiştir.

HAK-İŞ'in AK Parti'yle beraber AB'ye yönelik tutumunda bir dönüşüm geçirdiğini söylemek mümkündür. HAK-İŞ'in bu dönüşümü her ne kadar AK Parti ile benzerlik gösterse de bunda Türkiye'deki mevcut konjonktür kadar 28 Şubat sonrası dönemin de etkisi vardır (Yıldırım ve Duran, 2005: 235). Zira HAK-İŞ'in AB'ye yönelik düşüncelerindeki olumlu evrilme AKP daha iktidar olmadan, 90'lı yılların sonlarına doğru başlamıştır.

28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar sonucunda iktidar partisi olan Refah Partisi'nin kapatılması ve sonrasında yaşanan süreç, Türkiye'de İslamcı olarak adlandırılan kesimleri çok fazla etkilemiştir. Bunun sonucunda da 28 Şubat'tan olumsuz olarak etkilenen sosyal aktörler, demokratikleşme ve hukuk devleti olgularını kendi lehlerine çevirecek politikalar izlemeye başlamışlardır. Avrupa Birliği'ne yaklaşımdaki

---

² Mülakatın yapıldığı sırada Dışilişkiler ve AB sorumlusu olan Dr. Osman Yıldız şu an HAK-İŞ'in Genel Sekreteri'dir.

değişiklik de bunun bir göstergesidir. Bu tarihlerden sonra bu sosyal aktörler için Avrupalılaşıma süreci din odaklı politik ve sosyal taleplerden, demokrasi odaklı insan hakları, hukuk devleti ve çok kültürlülük gibi söylemlerin yeniden formüle edilmesi şeklinde tezahür etmiştir (Duran, 2006: 295-297).

HAK-İŞ'İN HÜKÜMETİN AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

HAK-İŞ kuruluşundan itibaren Necmettin Erbakan başkanlığındaki Refah Partisi ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Hatta HAK-İŞ'in uzun dönem başkanlığını yapmış olan Necati Çelik, Refah Yol hükümetinde Çalışma Bakanlığı görevinde bulunmuştu. Refah Partisi'nin kapatılmasının ardından yeni kurulan partilerden biri olan Adalet ve Kalkınma Partisi'yle de HAK-İŞ arasında bir ilişki söz konusudur. Bu yakınlık dolayısıyla HAK-İŞ'in sesini hükümete duyurma konusunda sorun yaşamadığına dair görüşler mevcuttur. Tüm bunlara rağmen HAK-İŞ pek çok konuda hükümeti eleştirmekten de çekinmemektedir. Yapılan röportajlarda önceki hükümetlerin AB konusunda lobi yapmak üzere kendilerini daha fazla teşvik edici olduğunu belirten bir yetkili mevcut hükümetin bu konuda zayıf kaldığını ve işveren kesimine daha fazla söz verdiğini belirtmiştir (Alemdar, 2005: 188-189). Osman Yıldız da mülakatta bu konuya değinmiş ve hükümetin işverenlere daha yakın olduğunu ve onları daha fazla önemseydiğini vurgulamıştır (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

Tüm bunlara rağmen, HAK-İŞ genel olarak mevcut hükümetin Avrupa Birliği konusundaki politikalarını olumlu değerlendirmekte, ancak bazı noktalarda da eleştiriler yapmaktadır. Hükümetin AB ile ilgili bir kurgulama sürecine ihtiyacı olduğunu belirten Osman Yıldız, Avrupa Birliği projesinin Türkiye'de bir devlet politikası olmasına rağmen iktidarlar tarafından halen daha iyi kurgulanmadığını belirtmektedir. Diğer pek çok sivil toplum kuruluşu gibi HAK-İŞ de, hükümetin Avrupa Birliği politikalarıyla alakalı olarak hızlı başladığını ancak zaman içerisinde özellikle 2008 yılında AK Parti'ye yönelik açılan parti kapatma davası, 11. Cumhurbaşkanı'nın seçimi sürecinde yaşanan sıkıntılar, 2007 ve 2009 yıllarında yapılan genel ve yerel seçimler, Ergenekon davası gibi iç siyasal gelişmeler sebebiyle reformlarda son 2-3 yıldır gözle görülür bir yavaşlama olduğundan şikayetçidir. Tabii bu yavaşlamada genel olarak gerek Avrupa Birliği içerisindeki Türkiye aleyhine

yapılan propagandalar gerekse dünya genelindeki mevcut ekonomik krizin de etkisi olduğu kabul edilir gerçeklerdir. Tüm bunlara rağmen Osman Yıldız, HAK-İŞ olarak hükümetin hedefe yaklaştıkça uzaklaştığını ve bunun da ülke içerisinde AB karşıtlarının oranını arttırdığını düşündüklerini belirtmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

HAK-İŞ'in hükümetin yürütmüş olduğu müzakere sürecine ilişkin ise daha fazla eleştirileri vardır. Sürecin istenmeyen şekilde "silik ve sönük" geçtiğini belirten Yıldız, hükümetin kendilerinden yeterli derecede yararlanmadığından yakınmaktadır. Özellikle tarama sürecinde kendilerine görüş sorulduğunu ancak bu aşamada yapılan çalışmaların da daha çok tek taraflı olduğunu belirtmiştir. Oysaki 35 faslın en az 22'sinin kendilerini ilgilendirdiğini ve bu konularda hükümete çok fazla katkı sağlayacak politikalara sahip olduklarını belirterek, yapmak istedikleri katkıyı yapamadıklarını ifade etmiştir. HAK-İŞ'in ETUC üyesi olduğunu ve Brüksel'de temsil edildiğini belirten Yıldız, Brüksel aracılığıyla, isteklerini hükümete iletebildiklerini söyleyerek, böyle dolaylı bir yol izlemek zorunda kalmaktan dolayı üzün-tülerini dile getirmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

AB'ye üyelik yolunda yapılan reformların toplum için yapıldığının altını çizen Yıldız, kendilerinin büyük kitlelerin temsilcisi olarak dahil olmadıkları bir sürecin sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini ifade etmiştir. Bu aşamada sosyal diyalogun önemini vurgulayan HAK-İŞ, toplumsal mutabakat sağlanmadan başarının gelmeyeceğini ifade etmektedir. Müzakere süreci her ne kadar teknik bir süreç olarak gözükse de aslında katılımcı bir süreç olduğunun altını çizen Yıldız, bu nedenle toplumun tüm kesimlerinin katılımının önemli olduğunu söylemiştir (Zaman, 30 Kasım 2005).

HAK-İŞ'in hükümete yönelik bir diğer eleştirisi de Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki kurumları sağlıklı işletemediği yönündedir. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki mevcut dört kurumun³ fiili anlamda hiçbir çalışma yapmadığını belirten Yıldız, bu kurumların sağlıklı işletilmesi durumunda tüm sosyal tarafların sürece daha fazla dahil olacağını ve bunun da demokrasiyi daha sağlıklı işleteceğini belirtmektedir. Bu dört kurumdan Karma Parlamento Komisyonunun, karşılıklı parlamenterlerin ortak çalışmalarıyla daha da zenginleştirilebileceğini, yine kendilerinin çok fazla katkıda bulunduğu Karma İstişare Komitesi'nin önemli çalışmalar yaptığını ancak bu kurumlardan ve de çalışmalardan kamuoyunun yeterli düzeyde bilgilendiril-

---

³ Bu kurumlar: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi, Gümrük İşbirliği Komitesi'dir.

mediğini ifade etmektedir. Kurumların sağlıklı olarak işletilmesinin ve rollerin net olarak tanımlanmasının önemine dikkat çeken Yıldız, bu durumda politika üretmenin zor olduğunun altını çizmektedir. Kurumların politika üretememesi durumunda da Avrupa Birliği'nin ürettiği politikaları kabul etmek zorunda kalacağını ifade etmektedir. Yıldız ayrıca, HAK-İŞ olarak hükümete bu dört kurumu uyumlaştırmayı teklif ettiklerini, ancak bu şekilde komitelerin başarılı politikalar üretilebileceğine inandıklarını belirtmiştir. Bu kurumların yanında Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin de (ABGS) yeniden yapılandırılması gerektiği düşüncesi HAK-İŞ'in hükümete yönelik önerileri arasındadır. ABGS'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerde çok önemli bir kurum olduğuna dikkat çeken Yıldız, yeni baş müzakereciden ilk taleplerinden birinin ABGS'yi politika üreten, strateji belirleyen ve gerçek anlamda AB'nin muhatabı olabilecek bir düzeye getirmesi olduğunu ifade etmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

ABGS'nin güçlendirilmesine yönelik tavsiye pek çok STK tarafından Hükümete yapılmıştır. Bu eksikliği gören Hükümet 2009 yılının Ocak ayında Egemen Bağış'ın yeni başmüzakereci olarak atanmasının ardından, 24 Haziran 2009'da ABGS'nin görev ve sorumluluklarına ilişkin kanunu⁴ değiştirmiş ve ABGS daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Bu değişiklik de STK'lardan gelen taleplerin de ilgisi olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

O dönemin HAK-İŞ Genel Sekreteri Feridun Tankut da, 2002 yılında verdiği bir mülakatta AB'deki gibi bir sosyal modelin, sosyal diyalog mekanizmalarının ve örgütlenme yapısının Türkiye'de olmadığını, bunun da bir sorun olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin de temel sorunlarından biri olan işsizlikle ilgili Avrupa İstihdam Stratejisi oluşturulduğunu ancak ülkemizde hala bu konuyla ilgili bir strateji belirlenmediğini belirterek, ülkemizde her türlü soruna dair strateji eksikliği yaşandığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Türkiye'de AB üyeliğinin bir devlet politikası haline gelmesine rağmen, halkın %70 gibi büyük bir çoğunluğunun belirgin bir tercihte bulunmasına rağmen, istenilen hedeflere ulaşmada sürekli problem yaşanmasını da sistemdeki hantallığa ve bu stratejisizliğe bağlamaktadır. Mevcut hükümeti, AB ile ilişkiler konusu son yıllarda çok güncel ve kritik bir aşamada olmasına rağmen, Ulusal Programda vaat ettiği çalışmaları yapmakta geciktirdiği ve enerjisini daha çok iç siyasete yönelttiği için eleştirmektedir. Devle-

---

⁴ İlgili kanun için bakınız: <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/07/20090709-1.htm>

tin süregelen bu hantal yapısının çözümleri zorlaştırdığını ve sağlıksız ve pratik olmayan sonuçlar doğurduğunu ifade eden Tankut, süreçte çözüm değil, sonuçta çözüm arama yaklaşımının belirgin bir hastalık haline geldiğini de ifade etmiştir (<http://www.bianet.org>,16.03.2010).

Osman Yıldız'ın hükümete yönelik yaptığı bir başka eleştiri de, son dönemde Türkiye'de tekrar gündeme gelen "Ankara Kriterleri" konusudur. Yıldız, Ankara Kriterleri belirlemenin çok güzel bir şey olduğunu, ancak altı doldurulmadığı takdirde bunun tepkisel bir ifadeden başka bir şey olmayacağını belirtmiştir. Ankara kriteri diye bir şey konuyorsa buna göre bir program yapılması, bir strateji belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sürecin hep beraber inşa edilmesi gereken bir süreç olduğunun altını çizen Yıldız, yaşanacak bu dönüşümün AB ile birleştirilerek başarılabileceğini belirtmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

HAK-İŞ'in, diğer pek çok sivil toplum kuruluşu gibi hükümete yönelik eleştirisi 6 Mart 2009 tarihinde Devlet Bakanı ve Başmüzakereci sıfatıyla Egemen Bağış'ın sivil toplum kuruluşlarına yönelik yaptığı toplantıya yöneliktir. Bu toplantı, çalışma çerçevesinde görüşülen pek çok sivil toplum kuruluşu tarafından olduğu gibi HAK-İŞ tarafından da çok eleştirilmiştir. Bütün sivil toplum kuruluşlarının bir arada toplanarak bir sonuç elde edilemeyeceği, pek çok sivil toplum kuruluşunun yöneticisine söz hakkı verilmediği noktasında toplanan eleştirilere HAK-İŞ de katılmış ve kendilerine söz hakkı verilmediği gerekçesiyle toplantıyı terk etmiştir. Salim Uslu, bunun "sivil toplum kuruluşlarının bugüne kadarki Türkiye-AB ilişkilerindeki girişim, sorumluluk ve birikimlerini yok sayan bir toplantı" olduğunu söylemiştir. Toplantıyı son derece acemice düzenlenmiş olarak niteleyen Uslu, hükümeti örgütlü kesimleri dışlamakla suçlamıştır (Radikal Gazetesi, 6.03.2009).

Tüm bunların yanında HAK-İŞ hükümetin Avrupa Birliği ile ilişkileri takip etmek üzere ayrı bir Devlet Bakanlığı oluşturarak, yeni bir başmüzakereci atanmasını memnuniyetle karşılamıştır. Bu durum gerek Osman Yıldız'la yapılan görüşmede, gerekse Egemen Bağış'ın atanmasından sonra Başkan Salim Uslu'nun yaptığı açıklamalarda görülmektedir. Uslu, HAK-İŞ'in düzenlediği Avrupa Birliği eğitiminin açılış konuşmasında, bir başmüzakereci atanmasının çok sevindirici bir gelişme olduğunu ve takdirle karşıladıklarını belirtmiştir. Osman Yıldız da bir önceki başmüzakerecinin aynı zamanda Dışişleri Bakanı olması dolayısıyla Avrupa Birliği konusuna yeterli mesai harcamadığını ve bu nedenle bu dönemde çok fazla proje üretilemediğini belirtmiştir.

Ayrı bir bakanlığın kurulmasının iyi bir gelişme olduğunu ancak bu süreçte önemli olanın devlet mekanizmalarını harekete geçirmek olduğunu ifade ederek temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Bu aşamada yapılması gereken çok fazla işin olduğunu, yeni bakanın sivil topluma yaklaşımını zamanın göstereceğini belirten Yıldız, özellikle AB ile ilgili kurumların bu yeni dönemde daha iyi işletilmesinin önemli olacağını da altını çizmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

HAK-İŞ, hükümet ile olan ilişkilerinde, AB söylemini sıklıkla kullanmaktadır. 2004 yılında düzenlenen Çalışma Kurultayı'nda Avrupa İstihdam Stratejisinin uygulanması gerektiğini dile getiren HAK-İŞ hükümet asgari ücreti açıkladığında bu maaşın Avrupa Birliği adaylarının erişmesi gereken sosyal kalkınma düzeyine getirmeye yeterli olmadığını ileri sürerek eleştirmiştir (Alemdar, 2007: 57-62).

HAK-İŞ'İN AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDEN BEKLENTİLERİ

HAK-İŞ'in Avrupa Birliği üyeliğinden öncelikli beklentisi Avrupa Sosyal Modeli'nin oluşturulması yönündedir. Çünkü kendisini sosyal bir kuruluş olarak tanımlayan HAK-İŞ bu model sayesinde AB'nin sosyal standartlar oluşturduğunu ve bu standartların da herkes için geçerli olduğunu belirtmektedir. Kendisiyle yapılan mülakatta bu konunun altını çizen Osman Yıldız, bu sosyal politika sayesinde AB'nin bütün aşamalarda stratejiler belirlediğini ve bu stratejilerin de sorunların çözümünde önemli bir araç olduklarını belirtmiştir. Mesela bu model içerisinde yer alan Avrupa İstihdam Stratejisi'ne uyum sağlayabilmek için Türkiye'nin uluslararası bir istihdam stratejisine sahip olması gerektiğini belirten Yıldız, bunun gibi örneklerin çoğaltılabileceğini ifade etmiştir. Bu sayede ülkemizin de bir strateji kültürü kazanacağını, bunun da diğer tüm politikalar için bir anahtar olacağını altını çizmiştir. Bu strateji kültürüyle beraber politikalarda bir bütünlük sağlanacağını da belirten Yıldız, bu sosyal bütünlük sayesinde AB'deki anlayışın buraya getirilebileceğini ifade etmiştir. Ancak bunun model ithalatı olarak anlaşılması gerektiğinin de altını çizerek, ülkenin kendi şartlarını da göz önünde bulundurarak kendine özgü bir modelin oluşturulmasının da önemine değinmiştir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

Ekim 2005'te müzakereler başlamadan önce hükümet tarafından düzenlenen "Sivil Toplum Zirvesi"ne HAK-İŞ de katılmıştır. Dönemin HAK-İŞ Başkanı Salim Uslu ile yapılan röportajda Uslu, öncelikli hedeflerinin müzakere

heyetlerinde yer alarak sürece katkı sağlamak olduğunu belirtmiştir. Müzakereye konu olan 35 dosyanın pek çoğunun kendilerini yakından ilgilendirdiğini belirten Uslu, bu aşamada sadece hükümet temsilcileri ve bürokratların yer almaması gerektiğini ifade etmiştir. İkinci olarak kendilerinin de üyesi olduğu Karma İstişare Komitesi'nin daha etkin bir şekilde çalıştırılması ve bu komitenin çalışmalarından hükümetin daha fazla yararlanması gerektiğidir. HAK-İŞ'in diğer bir beklentisi Karma İstişare Komitesi'nin ulusal boyutu sayılabilecek olan Ekonomik ve Sosyal Konsey'le ilgili yasanın ihtiyaca cevap vermediğinden dolayı bu yasanın bir an önce değiştirilmesi gerektiğidir. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği ile ilgili sorunlara da değinen Uslu, Avrupa Birliği ile ilişkilerde çok önemli olan bu kurumun daha sağlıklı işletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin gerek içeriden gerekse dışarıdan gelebilecek manipölasyonlara aldırmandan Avrupa Birliği yolunda kararlılıkla ilerlemesi gerektiğini belirterek, bu yolda Türkiye'nin önüne çıkacak engeller karşısında siyasi iradeyle beraber sivil toplumun da dik durmasının önemini vurgulamıştır (TİSK İşveren, 2005).

Uslu, 60. Hükümet kurulmadan önce *Kriter* dergisine verdiği röportajda yakın geçmişte yaşanan AB ile ilgili kararlı tutumun yeni kurulacak hükümet döneminde de yaşanmasını hatta daha da ileriye götürülmesini belediklerini söyleyerek, müzakere sürecini siyasi, ekonomik ve hukuksal alanda önemli gelişmelerin sağlanacağı, işvereninden çalışanına tüm toplumsal kesimleri ilgilendiren konularda bir demokratik dönüşümün yaşanacağı, teknik, yoğun, titiz çalışma gerektiren zorlu ve çetrefilli bir süreç olarak gördüklerini belirtmiştir. Asıl hedefin hayata dair her alanda yeni ve çağdaş standartlara kavuşmak olduğunu söyleyen Uslu, AB'yi okurken de negatif çıkışlar karşısında sağduyu ve sükûnetin elden bırakılmaması gerektiğini de vurgulamıştır (Kriter, 2007: 19)

Salim Uslu "Sivil Toplum Diyalogu: Ortak Çalışma Kültürü Oluşturmak" adlı projenin açılışında yaptığı konuşmada, bu projenin kayıtdışı ekonomiy-le mücadelede, bireylerin sahip oldukları hakları en iyi şekilde kullanmada ve temiz siyasetin yapılmasında önemli bir araç olacağına inandıklarını ve bu nedenle desteklediklerini belirtmiştir (HAK-İŞ, 22.11.2008).

HAK-İŞ'İN AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE ÜSTLENDİĞİ ROL

HAK-İŞ'in AB'ye uyum sürecine etkisi ile ilgili soruları cevaplayan Osman Yıldız, AB'ye üyelik sürecinde sivil toplumun rolünün çok önemli olduğuna

değınmiş ve bu rolün görünen veya görünmeyen rol olabileceğini ama mutlaka varolduğunun altını çizmiştir. Kendilerinin de üyesi bulunduğđ ETUC aracılığđyla politika yapma süreçlerinde sürekli yer aldıklarını belirterek, Avrupa'daki sendikalarla bu birebir ilişkinin aslında bu etkiyi ve rolü kanıtladığını ifade etmektedir (Kişisel Görüşme, 2009a-1). Bu şekilde Türkiye'deki STK'ların Avrupa'ya açık olmaları ve özellikle Helsinki'den sonra gözle görülür şekilde Avrupa'daki varlıklarının artması hem Türkiye'nin tanıtımı açısından önem taşımaktadır, hem de STK'lar bu süreçte ne kadar bilgi ve donanıma sahip olurlarsa o kadar Türkiye'nin gelişimine katkıda bulunurlar. Bütün bunlara ilave olarak STK'ların AB'nin kurumsal işleyişi ve kökenleri konusuna hakim olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde kırmızı çizgiler olarak nitelendirilen egemenliğin paylaşımı, Hıristiyanlık gibi konular çok daha fazla ön plana çıkmakta ve milliyetçi söylem daha ağır basmaktadır.

Osman Yıldız'ın vurguladığı konulardan biri de HAK-İŞ'in politika üreten bir kurum olduğı noktasındadır. Yıldız bu noktada, kendi ürettikleri politikaları hükümetin dikkate alıp almamasının kendileri için çok büyük önemi olmadığını altını çizmektedir. Ancak almak zorunda olduğuna da işaret etmektedir. Çünkü kendilerinin çalışarak, araştırarak strateji geliştirdiklerini, politika ürettiklerini ve hükümetin bu oluşturdukları politikalardan mutlaka etkilendiğini belirtmektedir. AB konusunda sürece hakim olduklarını belirten Yıldız, bütünsel ve tutarlı politikalara sahip oldukları için her türlü siyasi parti iktidarının kendilerini dikkate almak durumunda olacağını da ifade etmiştir. Şimdiye kadar hükümetin uyguladığı AB politikalarında etkileri olduğunu ancak bunun klasik anlamda "HAK-İŞ ile hükümet arasında yakın bir ilişki söz konusu" şeklinde yorumlanmaması gerektiğini ve bu durumdan rahatsızlık duyacaklarını da eklemektedir. Tam tersine iktidarın politika üreten herkesin düşüncesini dinlemesini ve sürece katması gerektiğine inandıklarını da belirtmektedir (Kişisel Görüşme, 2009a-1).

Osman Yıldız, HAK-İŞ'in AB projeleri üretme konusunda da pek çok STK'ya göre çok önde olduğunu belirtmiştir. Son 3-4 yıl içerisinde 15 tane projeye imza attıklarını dile getiren Yıldız, özellikle mesleki eğitim alanında gerçekleştirdikleri biri metal, diğeri gıda sektöründe olmak üzere iki projenin çok önemli katkılar sağladığını ifade etmektedir. Projelerde bu kadar ileride olmalarına rağmen AB konusunda henüz yeterli kurumsallaşmaya sahip ola-

madıkları konusunda da özeleştiri yapmaktadır. Bünyelerinde bir AB masası oluşturmalarına karşın bunu çok iyi bir şekilde işletemediklerini ve henüz istedikleri bir formal yapı oluşturamadıklarını da eklemektedir (Kişisel Görüşme, 2009a-1). Bu noktada görülmektedir ki HAK-İŞ gibi büyük bir konfederasyon bile henüz AB konusunda gerekli kurumsal yapılanmaya sahip olamamıştır. Bu da Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının AB konusunda henüz yeterli altyapıya sahip olamadıklarının bir göstergesi durumundadır.

HAK-İŞ, AB konusundaki çalışmalara ve faaliyetlere aktif olarak katılmaktadır. Çünkü HAK-İŞ, AB entegrasyon sürecine hem devletin, hem de sivil toplumun ve bireylerin mümkün olduğunca katılarak bu sürecin reaktif değil, interaktif hatta proaktif olmasını savunmaktadır. Bu çerçevede pek çok etkinlik düzenlenmiş ya da düzenlenen toplantılara üst düzeyde katılım gerçekleştirmiştir. Örneğin Kasım 2002'de Belçika'da düzenlenen Üçlü AB Sosyal Partnerler Zirvesi'ne Türkiye'den katılan tek örgüt olmuştur. Bu zirve ayrıca kritik Kopenhag Zirvesi'nin hemen öncesinde yapılması bakımından da büyük önem taşımaktaydı. (HAK-İŞ, 5-7.12.2003).

AB'nin 2001 yılında düzenlediği Laeken Zirvesi'nden sonra bir anayasa oluşturmak üzere konvansiyon kurulması yönünde aldığı karar uyarınca aday ülkelerden de bu konuda görüş istenmiş, HAK-İŞ de bu süreçte önemli katkılar sağlamaya çalışmıştır (HAK-İŞ, 5-7.12.2003).

HAK-İŞ, ayrıca, Türkiye'nin resmi ve sivil toplum görüşlerinin oluşturulmasına aktif olarak katılmıştır. HAK-İŞ, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin bu amaçla Ulusal Programların hazırlanmasına yönelik düzenlediği toplantılara aktif olarak katılmış ve katkılarda bulunmuştur. Aynı şekilde Kopenhag Zirvesi öncesinde de Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakerelerinin başlaması için önemli ortak çalışmaların hepsine katılmış, geniş bir lobi ve yazışma faaliyetinde bulunmuştur. Genel Başkan Salim Uslu, AB ve üye ülkeler nezdinde yapılan bütün sivil toplum lobi ziyaretlerine aktif olarak katılmıştır (HAK-İŞ, 5-7.12.2003).

HAK-İŞ aynı zamanda ulusal düzeyde de pek çok kurum ve kuruluşa üyelik yoluyla AB konusunda yapılan çalışmalara katkıda bulunmaktadır. AB sürecinde daha iyi bir uyumlaştırma çalışmalarını kapsayan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde oluşturulan AB Sosyal Diyalog Komitesi'nin çalışmalarına da katılmaktadır. Bu komite çalışma yaşamıyla ilgili

olarak tüm sosyal tarafları bir araya getirmeyi hedeflemektedir (Alemdar, 2005: 195).

HAK-İŞ 1997 yılında üye olduğu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) platformunu kullanarak Avrupa işçi hareketinin Türkiye'nin üyeliği için destek vermesini sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye'nin AB adaylığının ilan edildiği Aralık 1999 Helsinki Zirvesi öncesi dönemde HAK-İŞ AB konusundaki çalışmalarına hız kazandırmıştır.

Türkiye'nin adaylık ilanının ardından HAK-İŞ diğer işçi ve işveren sendikaları konfederasyonları ve sivil toplum kuruluşlarıyla beraber oluşturulan AB Platformlarında yer almış ve Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşebilmesi için gerekli adımların atılması yolunda karar vericilere çağrılarda bulunmuştur (Doğan, 2003: 36).

Dönemin HAK-İŞ Başkanı Uslu "Sivil Toplum Diyalogu: Ortak Çalışma Kültürü Oluşturmak" başlıklı projenin açılış konuşmasında Ulusal Programının ilanından dolayı memnuniyetini belirtmiş ve HAK-İŞ olarak kendilerinden Ulusal Program öncesi görüş istendiğini belirterek taslağa ilişkin görüşlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Demokratik katılım ve temsile uygun sosyal diyalogun güçlendirilmesi,
- Sosyal tarafların kamu politikalarının yapımına aktif katılımının sağlanması,
- AB'deki ortaklarla işbirliğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yönünde daha etkin çalışmalar yapılması,
- AB standartlarına ve ilgili ILO sözleşmelerine uyumlu şekilde sendikaların örgütlenmesi, grev ve lokavt ile toplu sözleşme haklarına yönelik tüm sendikal hak ve özgürlüklerin sağlanmasına yönelik çalışmaların tamamlanması,
- Sosyal koruma sistemimizin güçlendirilmesi,
- Kayıtdışı istihdamla etkin mücadele edilmesi (HAK-İŞ, 22.11.2008).

Bu süreçte tabandan tavana kadar bir motivasyona ve zihniyet değişikliğine ihtiyaç duyulduğunu belirten Uslu, bunun ancak sivil toplum örgütlerinin sürece aktif katılımı, yani sosyal diyalogun tam ve etkin işletilmesiyle başarılabilirliğinin altını çizmiştir. Sivil toplum örgütlerinin hem yurtiçinde hem de yurtdışında yapacakları faaliyetlerle sürece katkı sağlamaları da önemlidir. Çünkü bu süreç tüm kesimler için yenilikler içermekle birlikte, Türki-

ye'nin Avrupa ile toplumsal bütünleşmesi ile ilgilidir (HAK-İŞ, 22.11.2008). HAK-İŞ'in AB üyelik sürecinde attığı önemli adımlardan biri de kendisine bağlı sendikalara yönelik gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleridir. 2008 yılının Aralık ayında Ulusal Programın kabul edilmesinin hemen ardından HAK-İŞ 3 Mart 2009'da bağlı sendikalarına yönelik bir eğitim programı başlattı. AB konusunda uzman ve akademisyenlerin katıldığı toplantıda başkan Salim Uslu da bir konuşma yapmış ve konfederasyonlarının AB'ye verdikleri önemin altını çizmiştir (HAK-İŞ, 3.03.2009).

SONUÇ

Türkiye'de sivil toplumun gelişiminde 1990'lı yılların büyük önemi vardır. 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Habitat II Zirvesi, 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ve ardından yaşanan olaylar ve son olarak aynı yılın Aralık ayında gerçekleşen Helsinki Zirvesi sonucunda Türkiye'ye Avrupa Birliği tarafından adaylık verilmesi sivil toplumun canlanmasındaki temel olaylardır. Türkiye'deki bu değişim ve dönüşüme paralel olarak ancak ondan biraz daha farklı sebeplerle 1990'ların sonunda HAK-İŞ'in Avrupa Birliği'ne yönelik yaklaşımında da hissedilir fikir değişiklikleri yaşanmıştır. Bu durum HAK-İŞ'in üst düzey söylemlerinde de, izlediği sendikacılık anlayışında da fark edilmektedir. Yaşanan bu dönüşümde yukarıda da belirtildiği gibi 28 Şubat sürecinin büyük etkisi bulunmaktadır. Burada HAK-İŞ'in sendikal mücadelesinde bir değişim olduğu gözlenmektedir. Önceleri daha çok ideolojik sebeplerle AB ve Batı karşıtı olan Konfederasyon, bu dönemdeki "emek-sermaye kardeşliği" söyleminin yerini işçi hakları söylemine bırakmıştır. Buradan HAK-İŞ'in AB'ye yönelik dönüşümünün ideolojik temelden sendikal hak savunusu temeline doğru evrildiği söylenebilir.

Bu durum STK'ların geçirmiş olduğu dönüşümü açıklama konusunda konstrüktivist yaklaşıma başvurmanın gerekli olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Zira AB, HAK-İŞ gibi sosyal aktörleri bir dönüşüme uğratmıştır. Bunu yaparken öncelikle bu aktörlerin gündemlerini değiştirmiş ve söylemlerinde AB'ye karşı olumsuzlukların yerini daha yumuşak ifadeler almıştır. Daha sonra ise bu grupların kimliklerinde bir dönüşüm yaşandığı ve AB'ye karşı olumsuz yaklaşımlarını bırakarak tamamen AB yanlısı bir tutum sergi-

ledikleri gözlenmektedir. AB tarafından ortaya konulan demokratikleşme ve insan hakları gibi normların bu gruplar tarafından içselleştirilmeye başladığı ve bu sayede bir sosyalleşme sürecinin yaşandığı söylenebilir.

HAK-İŞ, çıkar ve önceliklerine uygun olarak AB üyeliğine desteğini sürdürmektedir. Önceleri AB üyeliğini, demokratikleşme ve insan haklarının bir aracı olarak görmeyen HAK-İŞ, geçirdiği değişimle beraber AB üyelik sürecini sendikal hak ve özgürlüklerin teminatı olarak görmeye başlamıştır. Böylelikle önce söylemlerini daha sonra da kimliğini değiştirmeye başlamıştır. Burada Jeffrey Checkel tarafından ortaya atılan modele referansla AB, HAK-İŞ'in öncelikle ajandasında bir değişim gerçekleştirerek söylemlerini yumuşatmış daha sonraki yıllarda ise AB taraftarı olacak şekilde kimliğinde bir dönüşüme sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

ADLER, Emanuel (2001), "Constructivism and International Relations", *Handbook of International Relations*, Walter Carlsnaes vd. (ed.), Sage Yayıncılık, London, s.95-118

ALEMDAR, Zeynep (2005) *Civil Society and Intergovernmental Organizations: Turkish Domestic Organizations Exercising Influence via The European Union*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Kentucky.

ALEMDAR, Zeynep (2007), "Sendika Konfederasyonları-Devlet İlişkileri: Avrupa Birliği Söylemlerinde Çeşitlilik ve Nedenleri", *Sivil Toplum Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s. 57-62.

BARNETT, Michael (2006), "Social Constructivism" *The Globalization of World Politics*, Baylis J. Ve S. Smith (ed.), Oxford University Press, s. 251-271.

BAYDAR, Oya (1999), "Türkiye'de İşçi Örgütlenmesine Bir Kuş Bakışı", Baydar, O. ve Gülay Dinçel (der.), *75 Yılda Çarkları Döndürenler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 305-315.

BOEKLE, H., V. Rittberger, W. Wagner (1999), *Norms and Foreign Policy: Constructivist Foreign Policy Theory*, Tübingen University, No. 34a

CHECKEL, Jeffrey T. (1997), "International Norms and Domestic Politics: Bridging the Rationalist-Constructivist Divide", *European Journal of International Relations*, Vol. 3, N. 4, s. 473-495.

CHECKEL, Jeffrey T. (2008), "Constructivism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors and Cases*, Smith, S., A. Hadfield, T. Dunne (ed.), Oxford University Press, s.71-83.

DOĞAN, Erhan (2003), "Sendikalar ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Siyaseti", *Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 6, s. 19-43.

DOĞAN, Erhan (2003), "Sendikalar ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Siyaseti", *Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 6, s. 19-43.

DURAN Burhanettin (2006), "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation", *The Emergence of New Turkey: Democracy and the AK Party*, Yavuz Hakan (ed.), University of Utah Press, Salt Lake City, s. 281-305.

FINNEMORE M. ve K. SIKKINK (1998), "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organization*, Vol. 52 N. 4, Autumn, s. 887-917.

HAK-İŞ (2009a), "HAK-İŞ Başkanı Salim Uslu'nun "Sivil Toplum Diyalogu: Ortak Çalışma Kültürü Oluşturmak" Adlı Projenin Açılışında Yaptığı Konuşma", www.iscilerbirarada.org/index2.php?option=com_content&task=view&id=35&pop=1, 28.07.2009

HAK-İŞ (2009b), "HAK-İŞ AB Yılına Masaya Yatırdı", <http://www.hakis.org.tr/arsiv/hakisabegitimi.html>, 28.07.2009

HAK-İŞ 10. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu, 5-7 Aralık 2003, Ankara.

HAK-İŞ 8. Olağan Genel Kurul Raporu, 1995

HAK-İŞ 9. Olağan Genel Kurul Raporu, 1999

İNAT Kemal ve Burhanettin DURAN (2005), "Teori ve Uygulamada AKP Dış Politikası", *Demokrasi Platformu*, Güz, s. 1-39

KÜÇÜK, Mustafa (2009), "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", *Ege Akademik Bakış*, Cilt 9, sayı 2, s. 771-795.

Osman Yıldız ile yapılan derinlemesine mülakat (Nisan, 2009)

Radikal, (2005), "İşçinin Ümidi Avrupa", 6 Ekim.

Radikal, (2009), "Sivil Toplum Toplantısında Sivil Topluma Söz Yok", 6 Mart.

WENDT, Alexander (1992), "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol. 46, Sayı 2, s. 391-425.

WENDT, Alexander (1995), "Constructing International Politics", *International Security*, Vol. 20, No.1, Summer, s. 71-8

YAZICI, Erdiç (1996), *Osmanlı'dan Günümüze İşçi Hareketi*, Ankara.

YILDIRIM, Engin ve Burhanettin Duran (2005), "Islamism, Trade Unionism and Civil Society: The Case of Hak-Labour Confederation in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No. 2, March, pp. 227-247.

YILDIRIM, Engin ve İrfan Haşlak (2007), "Evet, 'Ama: Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği", *Sivil Toplum Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s.51, ss. 43-56.

Zaman, (2005), "AB Uzlaşması", 30 Kasım.